

УДК 391.4(477.86-11):746.4.048]”19/20”:069.51

**ТРАДИЦІЙНЕ В'ЯЗАНЕ
І МЕРЕЖИВНЕ ДОПОВНЕННЯ
ДО ОДЯГУ НА ПОКУТТІ
XX — ПОЧАТКУ XXI ст.:
ЛОКАЛЬНІ ТИПОЛОГІЧНІ
ТА ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ**

Олена КОЗАКЕВИЧ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8742-4337>

кандидат мистецтвознавства,

старший науковий співробітник,

Інститут народознавства НАН України,

відділ народного мистецтва,

проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна

kozakevych.olena@gmail.com

Olena KOZAKEVYCH

Candidate of Sciences in Art Studies,

Senior Researcher

Folk Art Department

Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences
of Ukraine.

15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine

kozakevych.olena@gmail.com

TRADITIONAL KNITTED AND LACE CLOTHES
COMPLEMENTS IN POKUTTIA REGION
IN XX th — AT THE BEGINNING
OF XXI CENTURY:
LOCAL TYPOLOGICAL
AND ARTISTIC PECULIARITIES

Розглянуто локальні та типологічні особливості доповнень до одягу (наручних та до взуття) XX — поч. XXI ст. — у контексті покутського традиційного вбрання. В основі аналізу типології, технік виготовлення і декоративних ознак — авторські польові дослідження на Покутті упродовж 2012—2018-х рр., зокрема речові пам'ятки з музейних і приватних збірок. У науковий обіг введено нові відомості про рукавиці, «нараквиці» та «штуци» з територій покутсько-гуцульського пограниччя і окремих покутських локусів, отримані від респондентів під час авторських студій. Визначено побутовання виробів упродовж окресленого періоду відповідно до історичних, соціокультурних та мистецьких чинників. Виявлено осередки виготовлення доповнень до одягу та їхню самобутність з огляду на етномистецькі параметри. Проаналізовано основні технологічні та художні характеристики пам'яток.

Ключові слова: вбрання, доповнення до одягу, рукавиці, «нараквиці», «штуци», в'язання спицями, в'язання гачком, плетіння на формі, етноконтактна смуга, локальні особливості, взаємовпливи, традиція, орнамент, декор, осередок

The local and typological peculiarities of clothes complements (hand and footwear) of XX th — at the beginning of XXI century in the context of Pokuttia traditional clothes are considered. Author's field research in Pukuttia region during 2012—2018, particularly, artifacts from museum and private collections form the basis of typology analysis, manufacturing techniques and decorative features. New information on mittens, «narakvytsi» and «shtutsy» from Pokuttia and Hutsul frontiers and certain locuses of Pokuttia obtained from respondents during the author's workshops is introduced in the scientific circulation. The existence of products during the outlined time period according to historical, sociocultural and artistic factors has been determined. Clothes complements manufacturing centers and their distinctive nature from the viewpoint of ethnical and artistic parameters are ascertained. The main technological and artistic characteristics of the artifacts are analyzed.

Keywords: dress, clothes complements, mittens, «narakvytsi», «shtutsy», knitting, crocheting, knitting under the form, ethnic and contact pattern, local peculiarities, mutual influence, tradition, ornament, decoration, center.

Вступ. Покутське народне вбрання вирізняється локальними типологічними та художніми особливостями, які сформувалися і проявилися під впливом соціокультурних, етнографічних та мистецьких чинників головно упродовж другої половини XIX — першої третини XX століття. Поєднання багатовікових традицій та новацій у виготовленні й декорі традиційної одягу спричинило поступовий «відхід» від узвичаєного і створення «інших» форм одягу, адаптованих до вимог певного відтинку часу. Окремі типи народної ноші (наприклад, вишиті сорочки) зазнавали незначних переінакшень, однак традиція їх вироблення й оздоблення залишилась безперервною до сьогодні. Натомість певні типи взуття (берляджі) чи жіночих головних уборів (перемітки) вийшли з ужитку повністю. Певною мірою такі зміни стосуються в'язаних доповнень до одягу (наручні доповнення «рукавиці» і «нараквиці» та доповнення до взуття «шкарпетки-капчури» і «штуци») — оригінальні техніками виготовлення й орнаментом компоненти традиційного вбрання на Покутті. Особливо привертають увагу вироби з етноконтактних територій, де викристалізувалися унікальні локальні декоративні ознаки.

Доповнення до одягу — типологічна група в'язаних та мереживних (поштучних) виробів, невеликих за розміром, які мали утилітарне призначення та виконували декоративну функцію водночас. За функціональними характеристиками і способом носіння можна виокремити наступні типологічні підгрупи: **доповнення до взуття** (капчури, штуци) та **наручні доповнення** (нараквиці, рукавиці).

Новизна публікації — у науковий обіг вперше введено нові дані, отримані під час опрацювання матеріальних пам'яток з музейних фондів і польових студій авторки, які розкривають мистецькі характеристики доповнень до покутської традиційної ноші XX — початку XXI століття. Виявлено осередки виготовлення, упізнавані винятковими художніми рисами.

Мета статті — дослідження типологічних та художніх особливостей окремих типів покутських в'язаних та мереживних виробів, а саме — доповнень до вбрання, у контексті типологічного різноманіття народного одягу Покуття.

Практичне застосування — на основі численних автентичних пам'яток розроблено графічні схеми

орнаментів, які придатуться в реконструкції відповідних виробів. Окрім того, взори (оригінальні, стилізовані, інтерпретовані) можна використати у декорі сучасних моделей одягу, що є актуальним в умовах новочасних дизайнерських практик.

Стан дослідження проблеми. В історіографії народного вбрання Покуття (у контексті якого вивчаємо в'язані та мереживні вироби. — О. К.) відомості про доповнення до одягу практично відсутні. Огляд літератури кінця XIX — поч. XXI ст. засвідчив нестачу наукових напрацювань про окреслені вироби [35]. Поодинокі згадки, як-от «носили в'язані капчури» чи «одягали рукавиці» без уточнення місцевості, часового відтинку і характеристики художніх особливостей, жодним чином не розкривають етнографічних та мистецьких ознак. Такий стан дослідження проблеми дає підстави стверджувати і *актуальність, і новизну запропонованої статті*.

Основною джерельною базою для написання цієї статті стали польові матеріали авторки (далі — ПМА) (інформація від респондентів, пам'ятки, світлини народних типажів у традиційному вбранні), зібрані й опрацьовані під час колективних мистецтвознавчих експедицій та індивідуальних відряджень на Покуття й покутсько-гуцульське пограниччя упродовж 2012—2018-х рр. (Коломийський, Тлумацький, Тисменицький, Городенківський, Снятинський р-ни Івано-Франківської обл.). За цей період взято інтерв'ю у понад 200 респондентів із 95 населених пунктів, опрацьовано збірки 45 музеїв різних рівнів та приватних колекцій (ПМА).

Основна частина. До традиційних покутських **наручних доповнень** [34] кінця XIX—XX ст. належать **рукавиці** та **нараквиці** [31]. Якщо в одязі покутян рукавиці побутували і в повсякденному, і в святковому вбранні практично у всіх місцевостях, то нараквиці, які вийшли з ужитку до середини XX ст., характерні здебільшого як прикраса до комплексів вбрання головно з територій покутсько-гуцульського пограниччя (т. зв. Карпатське підгір'я, Коломийське підгір'я).

Рукавиці мали переважно функціональне призначення: використовували для захисту рук у холодну пору року від негоди, як складову робочого одягу; однак у святковій народній ноші (окрім практичної функції) набували декоративних ознак. Пробудень рукавиці — з дешевої сировини та без оздо-

блення — виробляли в домашніх умовах. Наприкінці ХІХ — в першій половині ХХ ст. до церкви чи на «празник» злагоджували (особливо дівчата і молодіці. — О. К.) вироби кращої якості: складніші за технологічним виконанням, з кольоровим візерунком (іл. 1; іл. 2). Заможніші купували на базарах у містах (Коломия, Заболотів, Снятин, Городенка) чи в крамницях, робили «на заказ» у місцевих майстринь. Інколи ті, хто не мав можливості придбати якісні рукавиці, шили зі шматків сукна, а також для утеплення рук замовляли в кравців спеціальні загортки, т. зв. «курдельки» (щось на зразок муфти. — О. К.).

За формотворчими ознаками на Покутті розповсюджені два типи рукавиць — з одним пальцем («на палець», «безпальки») і на п'ять пальців («пальчата», «пальки», «з п'ятьма п'яльками»). Перший тип побутував десь від поч. ХІХ ст., про що можна говорити, опираючись на опрацьовану джерельну базу та літературу. Рукавиці-«безпальки» носили повсюдно — теплі, зручні, практичні у повсякденні, доступні у виготовленні (іл. 3). Вироби другого типу — на «п'ять п'яльків» — поширилися здебільшого від 1920—1930-х рр. під впливом міської моди та курсів рукоділля [39]: складніші у виконанні, збагачені кольором та візерунком, вони стали оригінальним барвистим доповненням жіночого вбрання, бо «...на всі (пальці. — О. К.) — то було гонорове!». Обидва типи таких наручних доповнень побутують до сьогодні. Проте вироби не мають упізнаваних локальних ознак, оскільки це — «ширпотреб» з промислових ринків та торговельних центрів, часто — навіть не українського виробництва. Лише у авторських виробах індивідуального виготовлення можуть використовувати автентичні зори або їх інтерпретацію.

Існувало кілька технік виготовлення покутських рукавиць. Давній спосіб — плетіння на спеціальній формі — т. зв. «биті рукавиці». Від середини ХІХ ст. поширюється в'язання гачком («ключкою») та п'ятьма спицями («дротами», «дротиками», «шпидями», «глицями»). Утім інколи визначити достеменно (з письмових джерел. — О. К.), яку техніку використали, їх створюючи, дещо ускладнюється з огляду на те, що терміном «плетіння» номінували усі три зазначені варіанти.

Виготовлення рукавиць до кінця ХІХ ст. входило здебільшого в окрес чоловічих занять, цим займали-

Іл. 1. Чоловіки в зимовому народному одязі, Городенківщина, кін. ХІХ ст. Фото Ю. Дуткевича. Ілюстративний фонд бібліотеки ІН НАН України

Іл. 2. Чоловік у зимовому народному одязі; на руках — в'язані рукавиці, Городенківщина, кін. ХІХ ст. Фрагмент фото. Фото Ю. Дуткевича. Ілюстративний фонд бібліотеки ІН НАН України

ся переважно по завершенні польових робіт. Однак від початку ХХ ст. і донині «плетіння» стало прерогативою жіночого ремесла.

Іл. 3. Плетені «биті» рукавиці, виготовленні на «лабі», поч. XX ст., с. Торговиця Городенківського р-ну. ІФКМ О-2574

Іл. 4. Дерев'яна форма «лаба», «верстатик» для плетіння рукавиць, поч. XX ст. МЕХП ЕП-3569

Як сировину використовували овечу вовну, волічку, зрідка — льон. На відміну від гуцульських виробів, які вирізнялися яскравим колоритом, поліхромністю, розмаїттям орнаменту, покутські були значно простіші у декорі (за винятком рукавиць з покутсько-гуцульського пограниччя). Переважно їх «виплітали» з вовни натурального забарвлення або «крашеної» одного кольору (чорного, сірого, білого, зеленого, синього, червоного) чи двох контрастних відтінків (білий-сірий, білий-чорний, білий-

Іл. 5. Дерев'яна форма «лаба», «верстатик» для плетіння рукавиць, перша пол. XX ст. Музей історії та етнографії «Покуття», м. Городенка (експозиція). ПМА 2015 р.

Іл. 6. «Зубці» для засновування ниток для плетіння рукавиць, фрагмент дерев'яної форми «лаби», перша пол. XX ст. Шкільний музей с. Пилипи Коломийського р-ну. ПМА 2013 р.

брунатий): «А ті рукавиці, то з вовни робили. То вівці тримали. То чорне і біло було. То були одного кольору. А було, що так собі переплітали, білим. Та, то такі лапи були. Та плели, бо не було з чого носити» (с. Сокирчин Тлумацького р-ну). Інколи у центральній частині виробу «перепиували» кілька поперечних кольорових смуг.

Упродовж XIX — в першій половині XX ст. на Покутті поширений давній спосіб плетіння (власне як текстильна техніка. — О. К.) рукавиць на

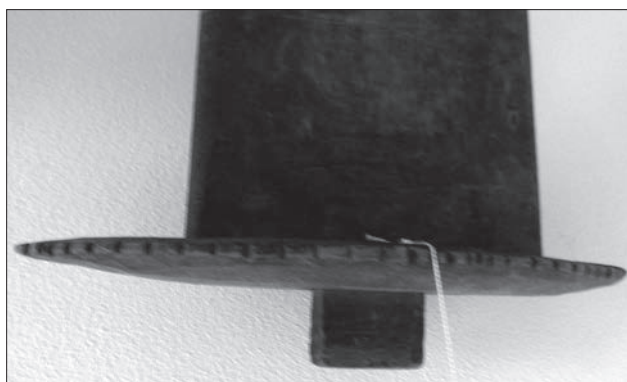
дерев'яній формі («лапі», «лабі», «дошці», «на верстатику», «на станочку»), який, вірогідно, передував в'язанню гачком і спицями [36] (іл. 4; іл. 5).

Як уже було зазначено, плели такі рукавиці і чоловіки, і жінки: *«Рукавиці плели, плели... Мій дід плів. То на якісь такій дошці. То плів тільки для себе»* (с. Тростянка Коломийського р-ну); *«Але то ше плели на такій дошці. То була така дошка, як рука, і там нитки снували якось, і плели до палька, а палець окремо робили. Пам'ятаю, бо то ше наш дід Андрій плів (дід помер ще до фронту і мав 73 роки. — О. К.). І ше тато (Андрій Скрипник (1897—1950). — О. К.) плели. Тато вмерли в 1950 р., але вже не плів, то ше десь в 1940-х рр. робив»* (с. Сокирчин Тлумацького р-ну); *«А рукавиці робили, то так дощечку клали, казали, шо то биті рукавиці. То така дощечка була на ширину руки. То і в війну робили, і трохи по війні. Бо де мали взети! Десь до 1950-х років то робили... То мої тато робили (Янчак Іван Олексійович, 1912 р. н.), для себе. То так упріж робили, і ті рукавиці»* (с. Острівцеь Городенківського р-ну); *«Були плетені рукавиці на дереві так (на дерев'яній формі. — О. К.). То майже кожен чоловік таке плів»* (с. Топорівці Городенківського р-ну); *«А робили так і на верстатику: так дроти натягали і плели. Це в мене баба небіжка таке плела (1874—1980)»* (с. Тростянка Коломийського р-ну); *«А колись робили на такій дерев'яній. То овець стригли, прели, з дошки робили таке задовге. Та то і чоловіки робили, і жінки робили. То вовну білу красили на червоно, і на зелено»* (с. Сокирчин Тлумацького р-ну); *«А такі рукавиці на лабі ше мій тато робив (1903 р. н.). То була така дошка, на ній були такі зубці. І на ній снувало си нитку з полотна, а з вовни вже плели. То якось так поза нитку, поза нитку плели. Кольори різні давали, хто які хотів. Люди робили на верстаті, були відходи, то з них і робили рукавиці. Зверху, то були такі нормальні, файні, а зсередини такі костурбаті, самі тороки. То якось плетені чи як називали...»* (с. Семенівка Городенківського р-ну).

Для плетіння рукавиць було необхідно дві дерев'яні форми: велика — для основної частини виробу, маленька — для великого пальця. Більша за розміром «лапа» складалася з двох деталей: плоскої, видовженої, дещо з заокругленим верхом з надсічка-

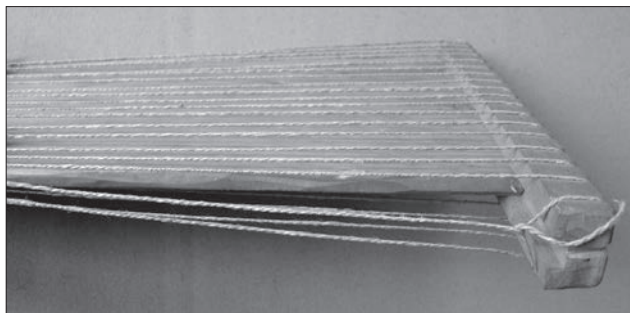
Іл. 7. Нижня частина, «руків'я» форми для плетіння рукавиць: варіант з'єднання двох деталей, перша пол. XX ст. Шкільний музей с. Пилипи Коломийського р-ну. ПМА 2013 р.

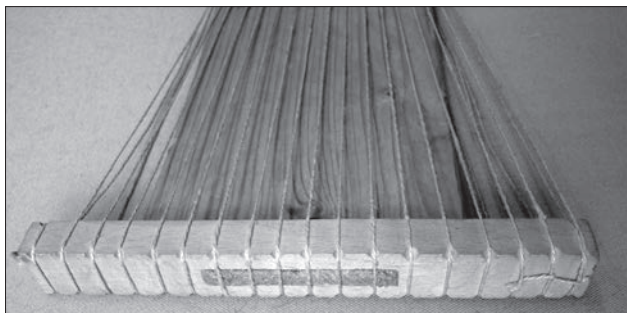
Іл. 8. Нижня частина, «руків'я» форми для плетіння рукавиць: варіант з'єднання двох деталей, перша пол. XX ст. Музей історії та етнографії «Покуття», м. Городенка (експозиція). ПМА 2015 р.

ми («по ребру»), і руків'ям у нижній частині; та поперечної, теж з надсічками по усьому зовнішньому периметру (конструкції поперечних зустрічаються різних конфігурацій: овальні, прямокутні. — О. К.) (іл. 4; іл. 5; іл. 6). У центрі меншої деталі робили невеликий отвір, куди перпендикулярно вставляли руків'я більшої: таким чином велика форма була готова. Розміри масивнішої форми залежали від того, для кого призначалися вироби. Однак і по довжині, і по ширині дерев'яна «лаба» була дещо більшою за природний розмір руки, оскільки вже виплетена рукавиця після зняття з «верстатику» давала усадку (іл. 6; іл. 7) [19].

Процес виготовлення рукавиць нагадував ткацтво: на верхні і нижні зубці дерев'яних деталей вертикально натягували (насновували) пряжу, яка слу-

Іл. 9. Боковий вигляд дерев'яної форми для плетіння з заснованими нитками, поч. XX ст. МЕХП ЕП-3569

Іл.10. Варіант нижньої частини дерев'яної форми для плетіння з заснованими нитками, поч. XX ст. МЕХП ЕП-3569

Іл. 11. Початок плетіння рукавиці (фрагмент), поч. XX ст. МЕХП ЕП-3569

Іл. 12. Фрагмент поперечносмугастого візерунку для оздоблення рукавиць, в'язання гачком, перша пол. XX ст. ННММГП КМГ-15800

гувала основою. Для цього використовували льняні нитки («з полотна») — доволі потовщені та міцні. Роботу розпочинали від горішньої частини: нитками основних кольорів поперечно перетикали основу — в одному ряду дві нитки. У місці для великого пальця залишали отвір, куди потім вшивали виплетену деталь (іл. 9; іл. 10; іл. 4; іл. 11) [17].

В одному виробі поєднували два-три контрастних кольори (білий-чорний, білий-сірий, білий-сірий-червоний, білий-сірий-зелений). Переплітання пряжі у різних варіантах дозволяло створювати водночас і прості (поперечні смуги), й орнаментальні візерунки (зигзаги, зубці, скісні смуги) та по-різному їх укладати і компоновати (іл. 12; іл. 13; іл. 14; іл. 15). Оздоблення — тороки з ниток основи по нижньому краю рукавиць, які досягалися технікою виготовлення. Такі вироби були і теплі, й естетичні водночас. Однак з поширенням в'язання гачком та спицями до середини XX ст. спосіб «плетіння на лабі» вийшов з ужитку [18; 25; 21].

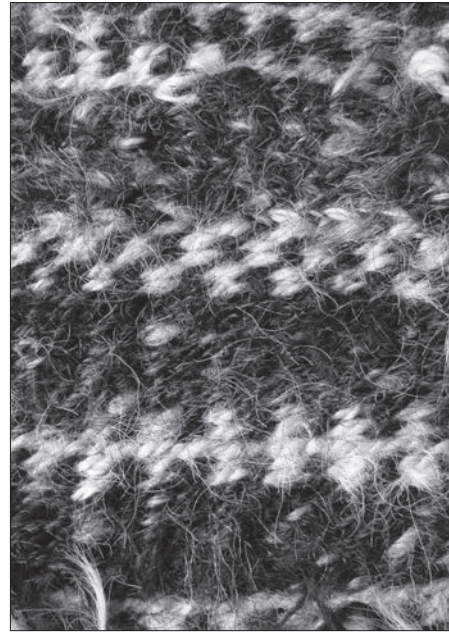
Як засвідчили польові студії, про «плетені на верстатику» рукавиці пам'ятають лише деякі старожили. Це зумовлено тим, що цю техніку вже не практикують принаймні з пів століття, вона призабута і не має попиту, а відповідно, традиція перервана. Відсутність атрибуції одиничних форм для плетіння рукавиць (чи хибне їх означення, як, наприклад, праник чи знаряддя для прасування) у покутських музеях підтверджує наші спостереження.

Оригінальне наручне доповнення-прикраса народного вбрання покутян, яке, однак, було поширено доволі локально (головно в покутсько-гуцульській етноконтактній смузі внаслідок впливу гуцульської традиційної одяжі) — **нараквиці** [31; 34] — в'язані спицями з волічки візерункові вироби на кшталт широкої манжети на зап'ястках. У покутській традиційній носі кінця XIX — першої третини XX ст. «нараквиці» переважно використовували як наручні прикраси у комплексах чоловічого святкового вбрання (іл. 16). Побутували такі вироби при-

близно до 1930-х років. Зазначимо, що у гуцулів з високогірних місцевостей «зап'ястки» носили ще у 1970—1980-х рр., однак мали вони виключно практичне призначення: лісоруби одягали взимку для утеплення рук, «нарукавці» притримували «дуди» сорочки під час роботи тощо. Відповідно вони не вирізнялися мистецькими ознаками.

За способом декору зафіксовано два типи «наруквиць»: перший — у поперечносмугастий орнамент («поліски»), другий — «візерунчастий» — геометричні зори укладено у фриз (різні варіанти), які транслюються по всій площині виробу. Наруквиці першого типу — в «поліски» — в'язали спицями переплетенням «стяганка» (чергування лицевої і виворітної петлі або комбінації 2 х 1 чи 2 х 2. — О. К.), що надавало еластичності та пружності. В одному виробі поєднували до 10—13 барв пряжі різних відтінків та тональностей: білий, бежевий, блакитний, темно-синій, темно-зелений, рожевий, фіолетовий, червоний та інші. Кольорові смуги робили вузьенькі, на два-три рядки, що в результаті створювало надзвичайну поліхромність виробу. Також наруквиці в'язали виворітними петлями («хусткове переплетення»), за рахунок чого виріб мав «штитну» форму, але принцип поперечного укладу барвистих «полісок» зберігався. Такий смугастий візерунок мав ще й практичний зиск: можна було використати залишки пряжі від ткацтва чи килимарства (іл. 17; іл. 18) [12; 13; 15].

Наруквиці другого типу були більш складні з огляду на те, що в'язання зору потребувало певних навичок та практики. Геометричний орнамент вив'язували («переплєсували», «перекладали») переплетенням «перев'язь» (у професійному трикотажі вживають термін жакард. — О. К.). Тло в'язали з пряжі темних кольорів: найчастіше чорного, зрідка траплялися темно-зеленого чи синього. По висоті виробу укладали різні візерунки — до 5—7 поперечних смуг. Узори наслідували ткані та вишиті, які, однак, були інтерпретовані та адаптовані відповідно до технологічних особливостей техніки в'язання. Це — «павучки», «безконечники», «зигзаги», «вічка» та інші. В декорі наруквиць простежується відчуття ритму, колористики, масштабу, що, звичайно, вказує на фаховість майстрині. Наприклад, в одному виробі використано до восьми кольорів: білий, зелений, червоний, оранжевий, синій, блакитний та

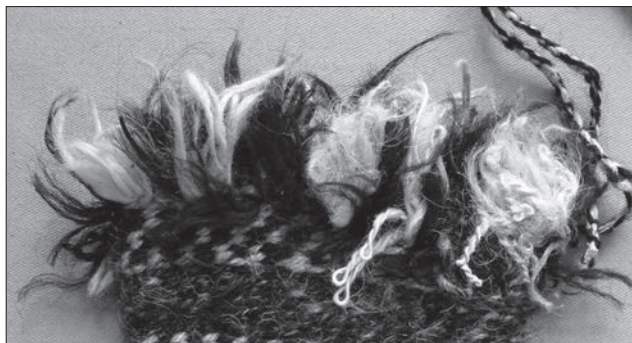

Іл. 13. Фрагмент орнаменту для оздоблення рукавиць, плетіння на формі, перша пол. XX ст. МЕХП ЕП-20223

Іл. 14. Фрагмент орнаменту для оздоблення рукавиць, плетіння на формі, перша пол. XX ст. ІФКМ О-3635

ін., за рахунок чого досягнуто тонального та кольорового контрасту. Статичні «вічка» komponуються з динамічними «безконечниками», цятки — з зигзагами тощо (іл. 19) [14].

Іл. 15. Фрагмент декоративного викінчення рукавиць — тороки, плетіння на формі, перша пол. XX ст. МЕХП ЕП-20223

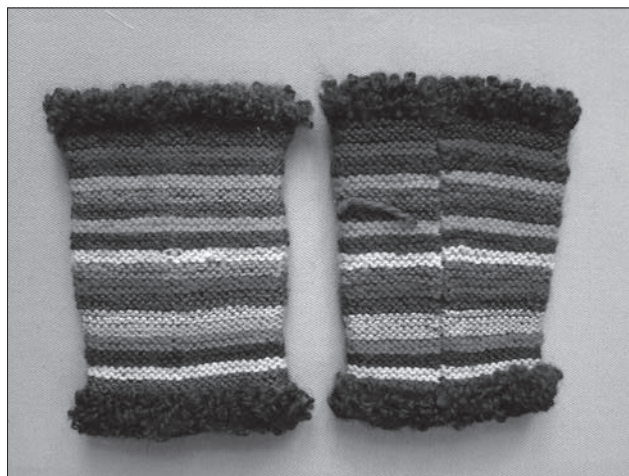
Іл. 16. Молоді покутяни в народному одязі, на зап'ястках — в'язані «нараквиці», Коломийське підгір'я, поч. XX ст. З приватної колекції Галини Гафійчук. ПМА. 2016 р.

Оригінальним було оздоблення відкритого верхнього та нижнього краю нараквиць. Верхній в'язали виворітними петлями, що створювало своєрідну фактуру. Нижній прикрашали «витягнутими петлями», які нагадували бахрому. Інколи застосовували в одному виробі лише один варіант. Нерідко орнамент нараквиць був ідентичний до того, який «виплели» на капчурах чи штудях: це вказує на те, що такі вироби часто вив'язували і носили в комплекті. Польові дослідження та опрацювання музейних збірок власне виявили такий характерний осередок кінця XIX — першої половини XX ст., упізнаваний з-поміж багатьох місцевостей покутсько-гуцульського пограниччя — смт Печеніжин Коломийського р-ну Івано-Франківської області.

Доповнення до взуття. На Покутті наприкінці XIX — у другій пол. XX т. в'язані доповнення до

Іл. 17. Нараквиці, в'язання спицями, переплетення «стяганка», смт. Печеніжин Коломийського р-ну, поч. XX ст. МЕХП ЕП-20291

Іл. 18. Нараквиці, в'язання спицями, смт. Печеніжин Коломийського р-ну, поч. XX ст. МЕХП ЕП-20297

взуття [34; 33; 36; 38] — **капчури** та **штуди (хольявки)** — теж здебільшого мали локальне використання, переважно — в селах Карпатського підгір'я. Це було спричинено поширеним використанням вовняної сировини у виготовленні компонентів народної одягу на передгір'ї, кліматичними умовами, низкою спільних для цієї перехідної смуги типів вбрання, а також відчутними впливами декоративного мистецтва Гуцульщини. Власне внаслідок жвавої торгівлі гуцульськими творами поза межами етнографічної території у міжвоєнні роки та від середини XX ст. на Покутті (і не тільки) поширилися автентичні вироби горян. Покутяни їх залюбки купували на базарах у Коломиї, Снятині, Заболотіві або відтворювали власноруч за купленими зразками. Особливо помітними стали впливи промислової про-

дукції (панчішно-шкарпеткові вироби) упродовж 1950—1980-х рр. — як результат діяльності артілей та підприємств художніх промислів [8; 9]. Вірогідно, «плетені» доповнення до взуття привозили гуцулки в покутські села і як придане, що посприяло поширенню в'язаних капчурів та штуч у традиційній одязі покутян.

Капчури — тип шкарпеток, в'язаних п'ятьма спицями [33; 34]. На Покутті (власне на покутсько-гуцульському пограниччі) такі вироби чоловіки одягали зрідка, значно частіше — жінки. На поч. ХХ ст. капчури носили переважно зі шкіряними постолами (іл. 20). З розповсюдженням інших типів взуття — з черевиками, чобітьми, калошами. У міжвоєнний період у сільського населення з'явилась можливість купувати панчохи і шкарпетки місцевого «фабричного» виробництва, яке існувало в Коломиї, Станиславові, Чернівцях. Виготовляли в робітнях та мануфактурах Коломиї, Косова, Чернівців, Станиславова, власниками яких головно були євреї: продукція визначалась доброю якістю і різноманітним асортиментом [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7].

Поширення панчішно-шкарпеткового промислового асортименту [8; 9; 37; 38] в одязі селян і невідворотні впливи міської моди у 1950—1960-х рр. спричинили практично повне витіснення народних в'язаних доповнень до взуття (іл. 21). Однак наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. попитом користуються капчури з с. Космач Косівського р-ну, де традиція їх «плетіння» та створення орнаментальних композицій залишаються незмінними упродовж століття.

Капчури в'язали з вовни домашньої обробки, з волічки, а в другій пол. ХХ ст. — часто з акрилової нитки. Висота жіночих шкарпеток коливалась від середини литки до коліна. Зимовий варіант мав практично вигляд довгих панчіх: «Взуття — бідніші носили дерев'янки, а багатіші — черевики, чобітки. До того носили з вовни таке щось на зразок панчохо, часто плетених спицями з вовни. В моєї баби, пам'ятаю, такі шкарпетки були аж поза коліна. То баба (1905 р. н.) весь час зимою носила» (с. Красноставці Снятинського р-ну); «Плели мо панчохи з шерсти або ниток зрібних. То шкарпетки плели такі, носки. Узори — хто які хотів. То десь сорокові роки були» (с. Стриганці Тисменицького р-ну); «Давніше колись носили такі шкарпетки, носили. Я сама плела. Чи мама роби-

Іл. 19. Нараквиці, в'язання спицями, переплетення «перев'язь», смт. Печеніжин Коломийського р-ну, поч. ХХ ст. МЕХП ЕП-20295

Іл. 20. Дівчата у народному вбранні, на ногах — капчури з візерунком, с. Великий Ключів Коломийського р-ну, 1930-і рр. Фото надала О. Шпак

ли — не пам'ятаю. То такі були, як тепер підколінки. То ше плели з такого валівцу, зі свого робленого. З файного предива — то полотно робили, а з такого гіршого, то плели грубіше, то так плели і робили. То казали, що валовець. То з того робили вереньки, то з коноплі було. І виплітали з того оті шкарпетки» (с. Сокирчин Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл.); «А капчури то ше я плела. То дротами робили. А то гармонія. А то на просто. То є н'єть дровів. То я ше з малі плела. Плели по селу, всі люди плели. То чорні були, сиві, з вовни були. І кольорові узори ро-

Іл. 21. Дівчата в традиційному одязі, на ногах — «фабричні» шкарпетки, с. Гарасимів Тлумацького р-ну, середина ХХ ст. З приватного архіву Г. Шеваги. ПМА. 2014 р.

Іл. 22. Весільні капчури, в'язання спицями, автор — Мацків Параска (1904-1993), смт. Печеніжин Коломийського р-ну, 1950-і рр. НМНМГП КМГ-20897

били, усілякі. Це жінки носили. Може і чоловіки в чоботи брали, бо то тепло було» (с. Пилипи Коломийського р-ну).

Кольори були розмаїті, що залежало від призначення виробів: на щодень і для старших жінок — темних барв, для молоді та у святкові дні — яскраві, з поєднанням пряжі кількох відтінків і багато

оздоблені. Найчастіше горішню частину шкарпеток вив'язували пружним ластичним переплетенням («цуги», «цугі»). Нижче «виплітали» поперечні смуги («поліска», «поліски», «поясок») різних кольорів, чергуючи їх у процесі в'язання між собою відповідно до художнього задуму майстрині.

В одному виробі могли використовувати від двох до п'яти барв (червоні, зелені, білі, жовті та їх відтінки) — з домінантою однієї чи застосуванням усіх у різних пропорціях. Смуги, укладені в три- або п'ятидільну структуру, переважно були однакової ширини, інколи — центральна ширша.

Окрім поперечносмугастого декору у першій пол. ХХ ст. в оздобленні капчурів поширився в'язаний орнамент, який творився внаслідок переплетення («переписувати», «вирисовувати», «перекладати») пряжі кількох кольорів в одному ряду. Також застосовували і технічний орнамент, переважно на литковій частині: лицеві петлі «на гладко», фактурні «цуги», «вісімки» (іл. 22).

Як зазначають респонденти з сіл покутсько-гуцульського пограниччя (наприклад, сс. Великий Ключів, Ковалівка, Мишин, Казанів, Жукотин, Тростянка Коломийського р-ну; сс. Белелуя, Джурів, Завалля, Дилівці Снятинського р-ну), візерунки часто були подібними чи навіть ідентичними до гуцульських [37; 38; 39]. Окрім того, автентичні капчури з Гуцульщини купували на базарах у Коломиї, Снятині [7; 3]. «Панчохи з конопні плели. То прості такі. Поза коліно. Було штири дротики і так плели. То такі без стопи були, до роботи. А тут така онуча була. Зимом чоботи, а літом босі ходили. То носили десь в війну, я мала десь 10 років. То все на гладко робили. То вже потім вже гуцули привозили, то там було більше wzoriv. То треба було гроші мати, щоб то купити. То такі заможніші купували» (с. Стриганці Тисменицького).

«А таке носили! То капчури були! Капчури з вовни робили, на штирьох дротах. Були без ноги, а були і з ногов. В нас з ногов робили. Кольори були всякі — чорні, зелені... Зверху давали чорне, потім рядочок білого, зеленого, отак і переписувалося... А в горі, то гармошка була. Довгий час їх носили. В 1953 році я віддавалася, то я ще носила. То я собі капчури тоненькі виплітала, кальоші і йшла на танці» (с. Тростянка Коломийського р-ну); «Ро-

били шкарпетки, капчури... Я це в'язала! Сведри в'язала, до Сибіру... Ми мали вівці. Тато зістригав руно вівці. Мама то в горячій воді прала, в потоці полокала. То є чотири іглиці з дроту, зі спиці з ровера. То я в'язала такі шкарпетки з пальцями, з петов. А то лиш без п'яти, капчики. А я ще шукала кольорових ниток. Мама мала плетений пояс такий дівочий з волічки. Я той пояс розплітала, бо то були жовті, зелені кольори, і то ті капчики прикрашувала, такі узорика робила. Та то даю ниточку вовни, а ниточку цього і роблю такий поясок. Або роб'ю такі ґратики. Такі віконечка. А то цуги були. До капчурів постолі вбирали. Капчури були висотов під коліно» (с. Мишин Коломийського р-ну); «А то кольори всілякі були. Сірі з узорами були, чорні з узорами були. То з ногою були. Узор був в горі. То було як вишіте. Всілякого кольору. В селі робили. То навіть моя мама робили. І парубки носили, на танці в них ходили. То однакі були. Хто хотів кращі робив, а хто гірші. Вгорі, то цуги були» (с. Мишин Коломийського р-ну).

Мотиви орнаменту капчурів мали багато спільних ознак з тканим та вишитим, який модифікували відповідно до технологічних особливостей техніки в'язання. Це — «квіточки» різних конфігурацій, «віконечка», «ґратики», «загареве», «звунки», якими оздоблювали переважно жіночі «капчики». «Плетений» спицями візерунок виконували настільки майстерно, що він часто нагадував вишивку [30].

На Покутті, у селах південної частини Коломийського (сmt Печеніжин, сс. Сопів, Кийданці, Коршів, Казанів, Спас, Пилипи) та Снятинського (сс. Белелуя, Дилівці, Залуччя) районів у першій пол. ХХ ст. у чоловічому вбранні (у жіночому — рідше) поширилися «штуци», «хольявки», «хольвіки», «капчики» — в'язане спицями доповнення до взуття — шкарпетки без стопи [32], які сягали середини литки чи до коліна, інколи — лише поза кісточки, прикриваючи головно нижню частину гомілки [16]. Переважно їх одягали у свята чоловіки до черевиків і чобіт, які поширилися в одязі покутян наприкінці ХІХ — на поч. ХХ століття. Особливо модними були «штуци» серед молоді: в них парубки ходили на танці: «Панчохи по коліна такі носили. Казали штуци. Це хлопам було. То хлопам мали до черевиків. Це переважно купували в Коломії, то цугули робили» (с. Казанів Коломийського р-ну); «З вов-

Іл. 23. Народний одяг покутян, по центру — хлопець, на ногах якого штуци, с. Сопів Коломийського р-ну, 1930-і рр. ПМА. МСС

ни були шкарпетки хіба. З вовни, плетені. Були і без п'ятки. То штуци були. Узори тоже верхом були» (с. Дилівці Снятинського р-ну) (іл. 23).

У виготовленні «штуц» використовували ту саму сировину, застосовували такі ж технологічні прийоми і способи оздоблення, що й для в'язання капчурів. Однак унікальність виробів із зазначених теренів — орнамент: надзвичайно барвистий, поліхромний, різноманітний за мотивами та композицією орнаменту [27].

З-поміж низки артефактів першої пол. ХХ ст. варто вирізнити чоловічі «хольявки» з кількох осередків, а саме — Сопова [11] і Печеніжина [10] Коломийського району Івано-Франківської області [36]. Вирізняються вони поперечним стрічковим укладом орнаменту по всій площині виробу, фітоморфним візерунком та яскравими кольорами. Мотиви орнаменту — восьмипелюсткові квіти, хрестоподібні мотиви, безконечники, стилізовані квіти (суцвіття, бутони) та галузки, які мали аналоги у покутському ткацтві і вишивці: «штернові», «качурові», «кривульки», «ружі» та інші [40; 41].

Основну частину «штуц» в'язали з вовни або волічки темних кольорів, найчастіше — чорного забарвлення. Це слугувало своєрідним контрастним тлом для поліхромного яскравого візерунка, чітко окреслювало графічність мотивів.

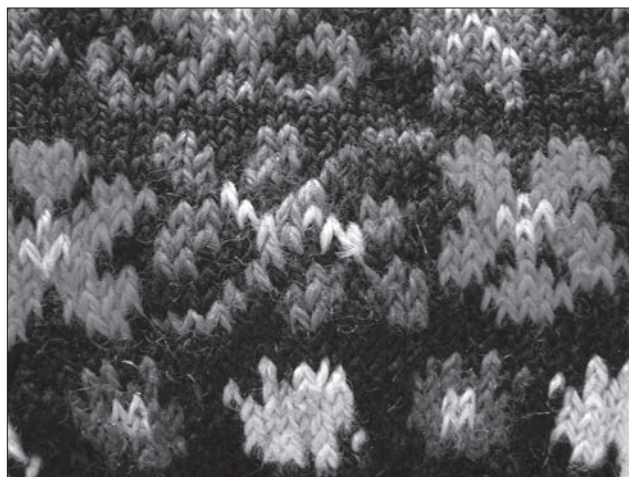
Іл. 24. Штуци, в'язання спицями, смт. Печеніжин Коломийського р-ну, 1930-і рр. НМУНДМ В-2427

Іл. 26. Штуци, в'язання спицями, с. Сопів Коломийського р-ну, 1930-і рр. НМНМГП КМГ-15801

Іл. 25. Фрагмент орнаменту штуц, в'язання спицями, смт. Печеніжин Коломийського р-ну, 1930-і рр. НМНМГП КМГ-15296

Іл. 27. Фрагмент орнаменту, штуци, в'язання спицями, с. Сопів Коломийського р-ну, 1930-і рр. НМНМГП КМГ-15801

Печеніжинські «холявки» вирізнялися від сопівських пропорціями (масштабом) та укладом поперечних орнаментальних стрічок, яких в одному виробі могло бути 12—14 (кожна завширшки 1,5—2 см) по всій висоті виробу. Прикметно, що жодна зі смуг практично не повторювалась (іл. 24).

Верхню та нижню частину «штуц» в'язали «цугами» — чергування лицьових і виворотних петель (2 x 1, 2 x 2) — з однотонної пряжі чорного кольору. В декорі одного виробу могли використовувати до восьми барв: темно-зелена, оранжева, фіолетова, рожева, блакитна, темно-червона, біла, чорна, які інколи мали незначні тональні вальори. В одному ряду за рахунок переплетення «перев'язь» поєднували два чи три контрастних (червоний-зелений,

оранжевий-фіолетовий,) або споріднено контрастних (оранжевий-зелений-синій, оранжевий-червоний-блакитний, синій-білий-червоний) кольори [20; 23].

У своїй першооснові мотиви «плетеного» орнаменту наслідують ті, які використовували в декорі покутських тканих та вишитих виробів кінця XIX — першої пол. XX століття: «ламані лінії», «кривульки», «квітки», хрестоподібні та інші [40; 41]. Однак творче переосмислення майстринями та технологічні особливості в'язання внесли деякі корективи. Мотиви невеликі, практично однакові за масштабом, проте різні за абрисами: часто петля виступає як окремий елемент, модуль (іл. 25).

Вироби з сопівського осередку відрізняються від печеніжинських низкою ознак. Насамперед, кількіс-

то поперечних орнаментальних смуг — від п'яти до семи, що, відповідно, збільшувало їх ширину і масштаб мотиву. Також «штуци» зі Сопова характерні надзвичайною поліхромністю, яскравими кольорами і навіть своєрідною строкатістю. Це зумовлено значно більшими площинами заповнення основного темного тла виробу взором. Для колористичного вирішення майстрині використовували від семи до десяти барв різних відтінків та тональностей: чорну, білу, жовту, рожеву, червону, бордову, цеглову, блакитну, світло-зелену, темно-зелену, синю. Як і в сопівських артефактах, у печеніжинських жодна орнаментальна смуга не повторювалась (іл. 26) [11; 22; 24; 28; 29; 26].

Окрім чітко графічно окреслених геометричних мотивів, укладених статично у фриз — «штернові», «качурові», «звізди» — майстрині зі Сопова вводять геометризovanі фітоморфні, характерні для вишивки цього і навколишніх сіл. Це — чотири-, п'яти- і восьмипелюсткові квіткові мотиви, укладені в стрічку і з'єднані між собою мотивами «галузки» та «листя». Таке поєднання надавало динаміки декоративному вирішенню в'язаних виробів (іл. 27).

Натомість у с. Спас Коломийського району у 1920—1940-х рр. у декорі чоловічих штуч частіше використовували технологічний в'язаний взір та вишитий або «плетений» фітоморфний орнамент. Усю литкову частину вив'язували пружним переплетенням — «кїска», «пшеничка», «вісімки», за рахунок чого штуча щільно облягала ногу. Також за рахунок переплетення створювалась цікава фактура поверхні виробу. В горішній частині вив'язували («перекладали») або вишивали різнобарвний візерунок завширшки 3—5 см — восьмипелюсткові квіти («штерна», «звізди»), укладені у фриз (іл. 28; іл. 29).

Висновки. Покутське народне вбрання характерне типологічним різномаяттям та декоративними ознаками. Оригінальним з огляду на мистецькі характеристики є доповнення до одягу — наручні доповнення (рукавиці, наравкиці) та доповнення до взуття (капчури, штуци). На особливу увагу заслуговують вироби з місцевостей покутсько-гуцульського пограниччя, у декорі яких чітко простежуються впливи гуцульського народного мистецтва.

Для виготовлення покутських рукавиць кінця XIX — першої пол. XX ст. характерна давня техніка плетіння «на лабі», «на дощці». Однак поширен-

Іл. 28. Народний одяг покутян; на ногах у чоловіків — штуци, декоровані технологічним орнаментом та вишитим візерунком, в'язання спицями, вишивка, с. Спас Коломийського р-ну Івано-Франківської обл., 1940-і рр. КМГ-21870, Ф-232. Фототека НКМНМГП

Іл. 29. Фрагмент чоловічих штуч: декоровані технологічним орнаментом та вишитим візерунком, в'язання спицями, вишивка, с. Спас Коломийського р-ну Івано-Франківської обл., 1940-і рр.. КМГ-21870, Ф-232. Фототека НКМНМГП

ня в'язання гачком та спицями призвело до втрати і забуття цієї техніки: лише окремі старожили є носіями інформації про «біті» рукавиці. Доволі локально, головню в місцевостях Коломийського підгір'я,

до середини ХХ ст. у традиційній чоловічій одязі побутували «нараквиці» — в'язані спицями з волічки візерункові вироби на кшталт широкої манжети на зап'ястках. За способом декору зафіксовано два типи: у поперечносмугастий орнамент («поліски») та «візерунчастий» — геометричні зори укладено у фриз, які транслюються по всій площині виробу.

Доповнення до взуття — капчури та штуди — мали на Покутті локальне використання, переважно в селах Карпатського підгір'я. Виробляли в умовах домашнього господарства, а з поширенням промисловості почали купувати «фабричні». Унікальними за художніми характеристиками є штуди зі с. Сопів та смт Печеніжин Коломийського р-ну. Відомості про ці осередки вводяться у науковий обіг уперше. Virізняються «холявки» поперечним стрічково-ярусним укладом орнаменту по всій площині виробу, фітоморфним візерунком та яскравими кольорами. Мотиви орнаменту — восьмипелюсткові квіти, хрестоподібні мотиви, безконечники, стилізовані квіти (суцвіття, бутони) та галузки, які мали аналоги у покутському ткацтві і вишивці: «штернові», «качурові», «кривульки», «ружі». Однак печеніжинські «холявки» вирізнялися від сопівських пропорціями (масштабом) та укладом поперечних орнаментальних стрічок, яких в одному виробі могло бути 12—14 (кожна завширшки 1,5—2 см) по всій висоті виробу. У «штуці» зі Сопова менша кількість поперечних орнаментальних смуг — від п'яти до семи, що, відповідно, збільшувало їх ширину і масштаб мотиву. Характерні поліхромністю, яскравими кольорами і навіть своєрідною строкатістю. Окрім чітко графічно окреслених геометричних мотивів, укладених статично у фриз — «штернові», «качурові», «звізди» — майстрині зі Сопова вводять геометризовані фітоморфні «галузки» та «листя», характерні для вишивки та ткацтва цього і навколишніх сіл.

У запропонованій статті вперше проведено ґрунтовне вивчення покутських доповнень до вбрання кінця ХІХ — поч. ХХІ століття. Авторські польові матеріали та опрацювання музейних фондів дають підстави стверджувати про локальні особливості таких виробів — як художнього явища традиційної культури Покуття.

Список скорочень

ДАІФО — Державний архів Івано-Франківської області

ІФКМ — Івано-Франківський краєзнавчий музей

МЕХП ІН НАН України — Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства Національної академії наук України

МІТ «Покуття» — Музей історії та етнографії «Покуття», м. Городенка

МСС — Музей с. Сопів Коломийського р-ну

НМНМГП — Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського

НМУНДМ — Національний музей українського народного декоративного мистецтва у Києві

ПМА — Польові матеріали авторки

ШМП — Експозиція шкільного музею в с. Пилипи Коломийського р-ну

1. ДАІФО. Ф. 2. Оп. 6. Од. зб. 624.
2. ДАІФО. Ф. 2. Оп. 2. Од. зб. 338.
3. ДАІФО. Ф. 2. Оп. 2. Од. зб. 716.
4. ДАІФО. Ф. 203. Оп. 1. Од. зб. 969.
5. ДАІФО. Ф. 262. Оп. 1. Од. зб. 591.
6. ДАІФО. Ф. 262. Оп. 1. Од. зб. 333.
7. ДАІФО. Ф. 263. Оп. 1. Од. зб. 348.
8. ДАІФО. Ф. Р. 845. Оп. 2. Од. зб. 25, 4а.
9. ДАІФО. Ф. Р. 845. Оп. 2. Од. зб. 22, 12а.
10. В-2427/1-2.
11. В-2426/1-2.
12. ЕП-20286.
13. ЕП-20297.
14. ЕП-20295.
15. ЕП-20291.
16. ЕП-20270.
17. ЕП-3569.
18. ЕП-20233.
19. ЕП-20291.
20. ІФКМ О-3635.
21. ІФКМ О-2574.
22. КМГ-15801.
23. КМГ-15296.
24. КМГ-15801.
25. КМГ-15800.
26. КМГ-14108.
27. КМГ-20827.
28. КМГ-11469.
29. КМГ-2689.
30. КМГ-9981.
31. Козакевич О. Нараквиці. *Мала енциклопедія українського народознавства*. Львів: ІН НАН України. 2007. С. 373—374.
32. Козакевич О. Холявки. *Мала енциклопедія українського народознавства..* Львів: ІН НАН України. 2007. С. 644.

33. Козакевич О. Капчури в'язані *Мала енциклопедія українського народознавства*. Львів: ІН НАН України. 2007. С. 259.
 34. Козакевич О. Типологія українських народних в'язаних та мереживних виробів ХІХ — початку ХХІ століття: вбрання. *Народознавчі зошити*. 2014. № 6 (120). С. 1403—1419.
 35. Козакевич О. Локальні особливості покутських народних в'язаних та мереживних виробів кінця ХІХ — початку ХХІ століття: очіпки. *Народознавчі зошити*. 2017. № 1 (133). С. 211—232.
 36. Козакевич О. Українські традиційні в'язані вироби кінця ХІХ—ХХ ст.: локальні особливості (за матеріалами західних областей). *Записки Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка*. Т. CCLXI (261). Львів, 2011. С. 503—524.
 37. Козакевич О. Осередки в'язального виробництва на Івано-Франківщині (за матеріалами кінця ХІХ—ХХ ст.). *Наукові записки*. Вип. 11—12. Івано-Франківськ: Лілея-НВ. 2010. С. 60—68.
 38. Козакевич О. Осередки трикотажного виробництва: Івано-Франківщина. *Мистецтвознавство* '10. 2010. С. 79—92.
 39. Козакевич О. Професійний трикотаж в Галичині кінця ХІХ — першої третини ХХ століття: осередки, асортимент, художні особливості. *Народознавчі зошити*. 2013. № 2 (110). С. 289—305.
 40. Никорак О. Українська народна тканина ХІХ—ХХ ст. Типологія, локалізація, художні особливості. Ч. І. Інтер'єрні тканини (за матеріалами західних областей України). Львів: Афіша. 2004. 583 с.
 41. Олійник О. Народне ткацтво Покуття: традиція і сучасність. *Народознавчі зошити*. № 2 (134). 2017. С. 251—274.
- REFERENCES
- DAIFO. F. 2. Op. 6. Od. save 624 [in Polish].
 DAIFO. F. 2. Op. 2. Od. save 338 [in Polish].
 DAIFO. F. 2. Op. 2. Od. save 716 [in Polish].
 DAIFO. F. 203. Op. 1. Od. save 969 [in Polish].
 DAIFO. F. 262. Op. 1. Od. save 591 [in Polish].
 DAIFO. F. 262. Op. 1. Od. save 333 [in Polish].
 DAIFO. F. 263. Op. 1. Od. save 348 [in Polish].
 DAIFO. F. R. 845. Op. 2. Od. save 25 [in Russia].
 DAIFO. F. R. 845. Op. 2. Od. save 22 [in Russia].
 V-2427/1-2.
 V-2426/1-2.
 EP-20286.
 EP-20297.
 EP-20295.
 EP-20291.
 EP-20270.
 EP-3569.
 EP-20233.
 EP-20939.
 IFKM o-3635.
 IFKMo-2574.
 KMG-15802.
 KMH-15296.
 KMH-15801.
 KMH-15800.
 KMH-14108.
 KMH-20827.
 KMH-11469.
 KMH-2689.
 KMH-9981.
 Kozakevych, O., & Pavliuk, S. (Ed.). (2007). *Narakvytsi. Mala entsyklopediia ukrains'koho narodoznavstva* (pp. 373—374). L'viv: IN NAN Ukrainy [in Ukrainian].
 Kozakevych, O., & Pavliuk, S. (Ed.). (2007). *Kholiavky. Mala entsyklopediia ukrains'koho narodoznavstva* (p. 644). L'viv: IN NAN Ukrainy [in Ukrainian].
 Kozakevych, O., & Pavliuk, S. (Ed.). (2007). *Kapchury v'iazani. Mala entsyklopediia ukrains'koho narodoznavstva* (p. 259). L'viv: IN NAN Ukrainy [in Ukrainian].
 Kozakevych, O. (2014). *Typolohiia ukrains'kykh narodnykh v'iazanykh ta merezhyvnykh vyrobiv XIX — pochatku XXI stolittia: vbrannia. The Ethnology Notebooks, 6 (120), 1403—1419* [in Ukrainian].
 Kozakevych, O. (2017). *Lokal'ni osoblyvosti pokuts'kykh narodnykh v'iazanykh ta merezhyvnykh vyrobiv kintsia XIX — pochatku XXI stolittia: ochipky. The Ethnology Notebooks, 1 (133), 211—232* [in Ukrainian].
 Kozakevych, O. (2011). *Ukrains'ki tradytsijni v'iazani vyroby kintsia XIX—XX st.: lokal'ni osoblyvosti (za materialamy zakhidnykh oblastej). Zapysky Naukovoho tovarystva im. T.H. Shevchenka (T. CCLXI (261). L'viv, 503—524* [in Ukrainian].
 Kozakevych, O. (2010). *Oseredky v'iazal'noho vyrobnytstva na Ivano-Frankivschyni (za materialamy kintsia XIX—XX st.). Naukovi zapysky (Vyp. 11—12, pp. 60—68). Ivano-Frankivs'k: Lileia-NV* [in Ukrainian].
 Kozakevych, O. (2010). *Oseredky trykotazhnogo vyrobnytstva: Ivano-Frankivschyna. Mystetstvoznavstvo'10 (pp. 79—92)* [in Ukrainian].
 Kozakevych, O. (2013). *Profesijnij trykotazh v Halychyni kintsia XIX — pershoi tretyny XX stolittia: oseredky, asortyment, khudozhni osoblyvosti. The Ethnology Notebooks, 2 (110), 289—305* [in Ukrainian].
 Nykorak, O. (2004). *Ukrains'ka narodna tkanyna XIX—XX st. Typolohiia, lokalizatsiia, khudozhni osoblyvosti (Ch. I). Inter'iemni tkanyny (za materialamy zakhidnykh oblastej Ukrainy). L'viv: Afisha* [in Ukrainian].
 Olijnyk, O. (2017). *Narodne tkatstvo Pokuttia: tradytsiia i suchasnist'. The Ethnology Notebooks, 2 (134), 251—274* [in Ukrainian].